

бездуховність-псевдодуховність – завдання зовсім непрагне і носить не тільки теоретичний, а й практичний характер. Для з'ясування уявлень наших сучасників з цього приводу автор використовує матеріали російського сайту фонду громадської думки» [3]. У 100 населених пунктах Росії в 2006 році було проведено опитування населення. На відкрите питання: «Як Вам здається, що таке духовність?» Було отримано широкий спектр відповідей. Чверть респондентів (25%) пов'язували поняття «духовність» з вірою в Бога, релігією, церквою; 21% опитаних вважали, що духовність – це сукупність позитивних моральних якостей людини. До цієї групи висловлювань примикають судження, в яких духовність розуміється як душевна чистота, мир, гармонія – душевні якості; гармонія внутрішнього світу (7%). Вісім відсотків учасників опитування вважали, що духовність – це, перш за все інтелектуальне багатство людини, її розум, кругозір, культура, вихованість. Відповіді інших опитаних були такі різноманітні, що їх важко звести до якогось спільного знаменника. Одні опитані (10%) - визначали «духовність» як внутрішній світ, внутрішній зміст людини, інші (5%) бачили в «духовності» певний світогляд людини, а також прагнення до самовдосконалення. Для третіх духовність – це «віра в хороше», «віра, надія», «любов», «віра в ідеали». В цілому, проведене опитування показало, що чверть респондентів відносить духовність до релігії, віри, церкви, а 75% пов'язують духовність з певними якостями, властивостями і станами людини, які безпосередньо не пов'язані з божественним і релігійним. При цьому слід зазначити, що, швидше за все перша чверть активніше взаємодіє з феноменом духовності і ставиться до нього не просто відповідально, а і діяльно. У той час, як для більшості інших опитаних духовний зміст життя не є щось певне, а значить, і істотне в їх житті.

Характеризуючи в цілому роль духовності в людському житті, слід підкреслити, що людська сутність виражається саме в сфері духовності. По-перше, духовність людини є її сутністю тому, що саме в ній акумулюється все різноманіття людського змісту, його зв'язків і відносин з Богом, світом і суспільством, все багатство соціального досвіду, засвоєного людиною. Саме в духовності втілений величезний потенціал людини, в ній людина «долає свою надстроєчно-репрезентативну обмеженість і набуває ваги онтологічно значущого фактору» [4, с. 217].

По – друге, духовність людини визначає його діяльність і вироблені ним перетворення, в яких він самовиражається в житті. Саме людська духовність дає підстави для творчих сенсів людського буття, свободи людини як його фундаментальної властивості. Духовність в перетвореннях, творчості, свободі, пронизує всю людську життєдіяльність і направляє її.

ЛІТЕРАТУРА:

- 1 Бердяев Н.А. О человеке, его свободе и духовности/Избранные труды. - М., 1999.
2. Фромм Э. Иметь или быть. - М., 1990.
3. Сайт фонда общественного мнения. - Интернет ресурс. - Режим доступа: www.fom.ru
4. Панарин А.С. Философия политики. - М., 1996.

Горленко В.В.

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК КОНЦЕПЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

В статье рассматривается историческое развитие концепции гражданского общества как процесса эволюции от достаточно примитивных, элементарных понятий, терминов к главной проблеме философии права и правовой науки современности.

Історичний розвиток концепції громадянського суспільства є процесом поступової еволюції від доволі примітивних, елементарних понять, визначень і термінів, які розрізняли громадські (суспільні) справи і приватні справи особи, до головної проблеми філософії права і правової науки сучасності.

Спочатку, доцільно визначитись із періодизацією. Найбільш поширеною періодизацією є запропонована професором Каліфорнійського університету Дж. Александером, яка передбачає поділ розвитку ідей і практики громадянського суспільства на три стадії:

- громадянське суспільство-I – охоплює період від кінця XVII до першої половини XIX століття;
- громадянське суспільство-II – охоплює період від середини XIX до другої половини XX століття;
- громадянське суспільство-III – початок цього періоду припадає на 70-80-ті роки XX століття і він триває до цього часу [3;

7-14].

На нашу думку зазначена періодизація є неповною і не охоплює усього процесу формувань вчень про громадянське суспільства. Більш доцільною є періодизація із урахуванням епох історичного розвитку людства. Тому пропонуємо таку періодизацію історичного розвитку філософсько-правової думки про концепцію громадянського суспільства:

1. стародавній період або доба античності – тривав приблизно з 800 року до н.е. і до 5 століття н.е.;
2. період Середньовіччя – тривав з 5 століття (для України – з 9-11 століття) і до кінця 15 століття;
3. період Відродження – тривав з 16 століття і до першої половини 18 століття;
4. період Просвітництва – тривав з другої половини 18 століття до початку 19 століття;
5. новий період – тривав з 19 століття і до початку 20 століття;
6. новітній період – почався з 20 століття і триває досі.

Дамо коротку характеристику кожному із цих періодів окремо.

Стародавній період або доба античності заклав засади концепції громадянського суспільства. Уперше вживається сам термін «громадянське суспільство». Людина, на думку філософів згаданого періоду, нерозривно пов'язана із державою, але воля людини є однією із передумов нормального існування і функціонування держави. Особливе місце посідають ідеї про божественне начало суспільства і держави. На думку німецького вченого Ю. Габермаса, основною прикметою античності є концепція панування (владних відносин у сім'ї) лише в приватній сфері, а публічна сфера – це діяльність вільних громадян у політичному волевиявленні.

Як справедливо зазначає відомий український філософ Розова Т.В.: «В період еллінізму закладаються засади нової філософської парадигми: істинне буття – це духовність, що розгортається до космічних масштабів. Так поступово греко-римська антична культура змінювалася в Європі новою християнською культурою Середньовіччя».

Період Середньовіччя ознаменується значними зрушеннями у філософській думці. По-перше, зароджується українська філософсько-правова думка, яка породжує перші українські філософські напрацювання у сфері громадянського суспільства. По-друге, створюються первинні осередки громадянського суспільства в Європі – міські громади. По-третє, на перше місце у філософії виходять християнські ідеї, а церква набуває значного впливу. Не зважаючи на це свобода людини залишається однією із головних тем філософії права.

Період Відродження став періодом виникнення нових положень і думок про удосконалення людського соціуму, співіснування людей. В українській філософії права починають зароджуватись концепції про людську особистість і свободу думки (Павло Русин) і суспільного договору (Христофор Філалет). Започатковується дискусія про рівність усіх людей перед Богом (І. Вишенський) і суть природного права (С. Оріховський-Роксолан). У західноєвропейській філософії відбувається відходження від теологічних засад розуміння світобудови, зароджується світська політична думка (Н. Макіавеллі), на перший план виходить індивід як основа суспільства (Т. Гоббс). У політичну філософію уперше вводиться термін «громадянське суспільство». Яке розмежовується із природним станом (Дж. Локк). Світоглядні та соціально-економічні зміни, що відбулися в епоху Відродження, викликали до життя нагальну потребу у перегляді характеру взаємовідносин «держава-громадянин» [1;11].

Період Просвітництва можна охарактеризувати як період «розумного» погляду на концепцію громадянського суспільства. Суспільна думка пронизана вірою в можливість людського розуму забезпечити суспільний прогрес у напрямку до щастя. Вчені намагаються відійти від традиційного теологічного погляду на суспільство.

В українській філософії права здобули значного розвитку ідеї про невтручання держави у справи церкви (С. Яворський), надання переваги науці перед церквою у випадку виникнення суперечностей (Ф. Прокопович), сродної праці (Г. Сковорода) та суспільного договору (Я. Козельський). На законодавчому рівні відбувається перше закріплення гарантування свободи і прав людини. Західноєвропейська філософія також розвиває теорію суспільного договору, який є основою для зародження громадянського суспільства (Ж.-Ж. Руссо). Людина починає розумітись як абсолютна цінність (І.Кант). Важливим фактором цього періоду є висловлення ідей про економічне підґрунтя громадянського суспільства (Д. Юм, А. Сміт). Варто також підкреслити, що просвітелі вживають терміни «громадянське суспільство» і «держава» як взаємозамінні. У подальшому відбувається значне розмежування цих понять, зокрема це простежується у концепції громадянського суспільства нового періоду.

Новий період характеризується набуттям змістовним розумінням громадянського суспільства соціально-економічного забарвлення – до традиційних цінностей свободи та недоторканості приватної власності, як в українській, так і в західноєвропейській філософсько-правовій думці, додаються гасла соціальної справедливості та солідарності, економічної демократії. Виникає соціальне партнерство як система інститутів і механізмів, покликаних підтримувати баланс інтересів роботодавців і найманих працівників. Фактично на цьому етапі ідея громадянського суспільства стає допоміжним інструментарієм в обґрунтуванні необхідності розширення соціально-економічних та політичних прав робітничих мас [1;21]. Важливим є також розуміння громадянського суспільства як окремого фактору від держави. Усі концепції громадянського суспільства, які набули свого розвитку у новий період удосконалюються у новітньому періоді.

У Новітній період в сучасній українській науковій думці набули поширення два напрями розуміння громадянського суспільства:

1. громадянське суспільство в Україні перебуває на зародковій стадії формування. Його окремі елементи відчувають на собі постійний тиск з боку державної влади та перебувають під постійним негативним соціокультурним впливом наслідків тоталітарного минулого;
2. громадянське суспільство в Україні на сучасному етапі має належний рівень інституційної організації. Однак воно страждає не від власної не сформованості, а від своєї патологічної розвиненості, підпорядковуючи державну владу та нехтуючи загальними інтересами заради задоволення приватних.

У західноєвропейській і американській філософії права на сучасному етапі концепцію громадянського суспільства розробляли і розробляють такі відомі вчені як Дж. Александер, Б. Барбер, Е. Геллнер, Дж. Кін, Ж. Керман, Роберт Д. Патнем, Ч. Тейлор, Ф. Шміттер, Р. Фассаер тощо.

Отже, формування вчень про громадянське суспільство мають значний історичний розвиток. При цьому у створення концепції громадянського суспільства зробили великий внесок українські науковці, а також їхні зарубіжні колеги.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Громадянське суспільство: історія та сучасність: монографія* // [Т.В. Розова, О.С. Білоусов, Л.В. Вінокурова та ін.]; за заг. ред. Т.В. Розової. – Одеса: Юридична література, 2010 – 344 с.
2. *Місце та роль громадянського суспільства в конституційному процесі: зб. матеріалів «круглого столу»* // Нац. ін-т стратег. дослідж.; [за заг. ред. Н. В. Грицяк] — К.: НІСД, 2009. — 63 с.
3. *Політична система та інститути громадянського суспільства в сучасній Україні: Навч. посібник* // Ф.М. Рудич, Р.В. Балабан, Ю.С. Ганжуров та ін. – К.: Либідь, 2008. – 440 с.
4. *Скаун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник* // Пер. з рос. — Харків: Консум, 2001. — 656 с.
5. *L. Hairong Stepping Forward In Political Reform* // *Beijing Review*. - № 41. – 13.10.2011. – р. 30-31.